

Αμαλία Κ. Ηλιάδη, φιλόλογος-ιστορικός (Διετές Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Βυζαντινής Ιστορίας απ' το Α.Π.Θ.)

«Σχέσεις μητέρας-γιου στο πρώιμο Βυζάντιο: Οι περιπτώσεις των Τριών Ιεραρχών και των μητέρων τους».

Διορθώσεις-δακτυλογράφηση: Βάσω Κ. Ηλιάδη.

Πρόλογος

Οι μητέρες των Τριών Ιεραρχών Εμμέλεια, Νόννα και Ανθούσα με την ισχυρή και ευεργετική επιρροή τους στο πλαίσιο της οικογένειάς τους «ανακήρυξαν» αγίους τους γιους τους Βασίλειο τον Μέγα, Γρηγόριο το Θεολόγο και Ιωάννη τον Χρυσόστομο αντίστοιχα. Οι τρεις «μέγιστοι φωστήρες της Τρισηλίου Θεότητας», με στοιχεία και πληροφορίες που αποθησαύρισαν στα Πατερικά τους συγγράμματα, παρουσιάζουν με χάρη και ιερό δέος τις μητέρες τους. Μας αφηγούνται τη θεοσεβούμενη ζωή τους, το έργο τους, τις θλίψεις και τις χαρές τους και κυρίως δεν παύουν, σε κάθε ευκαιρία, να τονίζουν το μεγάλο ρόλο που έπαιξαν στην εξέλιξή τους ως ανθρώπων, ως οντοτήτων υλικών και πνευματικών. Είναι άλλωστε γεγονός πως μεγάλοι παιδαγωγοί, κοινωνιολόγοι, ιστορικοί, λόγιοι και πολιτικοί συχνά ισχυρίζονται πως πίσω από μια μεγάλη προσωπικότητα, κατά κανόνα, κρύβεται μια μεγάλη μητέρα.

Τα ακόλουθα αποσπάσματα απ' το έργο των τριών Ιεραρχών είναι πολύ χαρακτηριστικά για τις απόψεις τους ως προς το θέμα:

1. «Ουδέν μητρός ευσπλαγχνότερον. Και τούτο λέγω, ίνα τιμάσθαι νομοθετήσω τας μητέρας» (Γρηγόριος ο Θεολόγος, ΕΠΕ 5, 452).
2. « Εκ παιδός έλαβον έννοιαν περί Θεού παρά της μακαρίας μητρός μου» (Μέγας Βασίλειος, Migne P.G. 32, 825).
3. «Τι μητρός συμπαθέστερον»; (Γρηγόριος ο Θεολόγος, Migne P.G. 35, 869).
4. « Ου το τεκείν ποιεί μητέρα, αλλά το θρέψαι καλώς». (Ιερός Χρυσόστομος, Migne P.G. 50, 621).

A) Εμμέλεια και Βασίλειος ο Μέγας.

Η Εμμέλεια καταγόταν από την Καισάρεια της Καππαδοκίας, από γένος ένδοξο και αρχοντικό. Οι πρόγονοί της κατείχαν λαμπρές θέσεις στον κρατικό μηχανισμό και μεγάλα πλούτη. Ο γιος τους Γρηγόριος σημειώνει γι' αυτούς με θαυμασμό: «Στρατηγίαί τε και δημαγωγίαί και κράτος εν βασιλείοις αυλαίς. Έτι δε, περιουσίαί και θρόνων ύψη, και τιμαί δημόσιαί, και λόγων λαμπρότητες». Όμως οι πρόγονοί της ήταν και άνθρωποι μορφωμένοι κατά Θεόν. Ήταν οι «σεμνοί Καππαδόκαι», όπως τους χαρακτήρισε ο Γρηγόριος ο Θεολόγος. Μάλιστα η Εμμέλεια

ήταν κόρη μάρτυρα ο οποίος φονεύτηκε κατ' εντολή του οργισθέντος βασιλέως, αφού μεταβίβασε σ' άλλους άρχοντες όλη την περιουσία του. Η Εμμέλεια ονομάζεται απ' το γιο της Γρηγόριο το Θεολόγο με απεριόριστο θαυμασμό «της εμμελείας όντως φερώνυμος». Εμμέλεια εξάλλου είναι η τέλεια αρμονία στη μουσική, στην ομιλία και μεταφορικά η ευπρέπεια, η κοσμιότητα. Γι' αυτό η Εμμέλεια, όταν ήρθε ο καιρός να παντρευτεί, δεν προτίμησε να πάρει άνθρωπο εύπορο, με πλούτη και πολλά υλικά αγαθά. Ήθελε άνθρωπο εύτροπο, με ευγένεια ψυχής και καλή συμπεριφορά. Δεν θέλησε σύζυγο με θέση υψηλή και λαμπρό αξίωμα αλλά ένα σώφρονα και πιστό χριστιανό. Αυτό εξάλλου ήταν το ιδανικό της.

Την ίδια εποχή στη Νεοκαισάρεια του Πόντου ζούσε ένας χριστιανός νέος, ο Βασίλειος, γιος της «ευσεβέστατης» Μακρίνας. Καταγόταν κι αυτός από εξαιρετική οικογένεια, ήταν δάσκαλος της ρητορικής και με την πάροδο του χρόνου φήμη και αρετή, αν και η πρώτη περιοριζόταν μόνο στα τοπικά δικαστήρια. Στον Πόντο ήταν αγαπητός για τη μόρφωσή του, την κοινωνική του προσφορά και την ευσέβειά του: «Κοινόν παιδευτήν αρετής ο Πόντος τηνικαύτα προυβάλλετο» μας παραδίδει ο Γρηγόριος. Οι πρόγονοί του από τη μεριά του πατέρα του ήταν χριστιανοί, οι οποίοι καταδιώχτηκαν επί Μαξιμίνου(305-313 μ.Χ.) και ταλαιπωρήθηκαν πολύ κρυβόμενοι στα δάση του Πόντου. Η Μακρίνα, η μητέρα του Βασιλείου, η οποία «ευδόκιμος πάλοι κατά το γένος ην...ταις υπέρ Χριστού ομολογίαις τω καιρώ των διωγμών εναθλήσασα», στην πρώτη της παιδική ηλικία κατά το διωγμό των Χριστιανών επί Δεκίου(250 μ.Χ.), είχε καταφύγει στα δάση του Πόντου με πολλούς χριστιανούς της Νεοκαισαρείας και με τον επίσκοπό τους άγιο Γρηγόριο το Θαυματουργό, του οποίου υπήρξε αφοσιωμένη μαθήτρια.

Ο Βασίλειος, ο γιος της προαναφερθείσης Μακρίνας, παντρεύεται την Εμμέλεια και μετά το γάμο τους εγκαθίστανται στο πατρικό του σπίτι που βρισκόταν σε μεγάλο οικογενειακό κτήμα στους Αννήσους της Νεοκαισαρείας, κοντά στον Ίρι ποταμό του Πόντου. Οι δυο νέοι, των οποίων το γένος υπήρξε «ηρώων κατάλογος», όπως μας πληροφορεί ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, δεν είχαν καύχημά τους τον πατρώο κλήρο, όπως οι περισσότεροι συνομήλικοί τους, αλλά τη χριστιανική ευσέβεια: «Τούτω δε γενοίν τοιν αμφοτέροιν το ευσεβές επίσημον».

Το πρώτο παιδί της Εμμελείας είναι θυγατέρα «ώσπερ τις απαρχή καρπών, πρώτη της μητρώας νηδύος αναβλαστήσασα». Της δόθηκε το όνομα της γιαγιάς της Μακρίνας. Γύρω στο 330μ.Χ. απέκτησαν και δεύτερο παιδί, το Βασίλειο. Στα πρώιμα βυζαντινά χρόνια υπήρχε η συνήθεια ο πρώτος γιος της οικογένειας να παίρνει το όνομα του πατέρα του, όπως στην εποχή μας παίρνει το όνομα του παππού του. Το ζευγάρι, βέβαια, απέκτησε κι άλλους γιους, τον Ναυκράτιο που ήταν δευτερότοκος από τα άρρενα παιδιά, το Γρηγόριο, τον Πέτρο και άλλες τέσσερις κόρες. Το πρώτο απ' τα δέκα συνολικά παιδιά που απέκτησαν γεννήθηκε περί το 328 και το τελευταίο περί το 348. Δηλαδή μέσα σε διάστημα είκοσι ετών έκαναν δέκα παιδιά από τα οποία μόνο ένα δεν επέζησε, πράγμα ευτυχές για μια εποχή που η παιδική θνησιμότητα ήταν

ιδιαίτερα αυξημένη.

Την εγκύκλιο μόρφωση των παιδιών ανέλαβε ο πατέρας: φρόντιζε ν' αποκτήσουν γνώσεις, να κατακτήσουν όσο μπορούσαν την ανθρώπινη και τη θεία σοφία. Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος παρουσιάζει τον πατέρα του Βασίλειο ως παιδαγωγό του πρώτου του γιου Βασιλείου: «Τα μεν δη πρώτα της ηλικίας υπό τω μεγάλω πατρί... διαπλάττεται πλάσιν την αρίστην τε και καθαρωτάτην... Υπό δη τούτω, και βίον και λόγον συναυξανομένους τε και συνανιόντας αλλήλοις, ο θαυμάσιος εκπαιδεύεται.... Την εγκύκλιον παιδευσιν παιδευόμενος, και θεοσέβειαν εξασκούμενος, και, συνελόντι φάναι, προς την μέλλουσαν τελειότητα δια των εξ αρχής μαθημάτων αγόμενος». Μέσα όμως στην καθημερινότητα της οικογένειας παιδαγωγός των παιδιών ήταν η Εμμέλεια. Όλα τα παιδιά της τα ανέθρεψε με ιστορίες από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, με ύμνους, προσευχές και ψαλμωδίες. Στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών έπαιζε σπουδαίο ρόλο και η γιαγιά της οικογένειας Μακρίνα η «πρεσβυτέρα». Νύφη και πεθερά είχαν αγαστή συνεργασία στη χριστιανική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Αργότερα, για τη γιαγιά του Μακρίνα ο εγγονός της Βασίλειος έγραψε: «Ήν εκ παιδός έλαβον έννοιαν περί Θεού παρά της μακαρίας μητρός μου και της μάμμης Μακρίνης, ταύτην αυξηθείσαν έσχον εν εμαυτώ. Ου γαρ άλλα εξ άλλων μετέλαβον εν τη του λόγου συμπληρώσει, αλλά τας παραδοθείσας μοι παρ' αυτών αρχάς ετελείωσα».

Ο μικρός Βασίλειος λοιπόν, ενώ διδασκόταν και από τους δυο γονείς του, απ' τον πατέρα του τη «θύραθεν σοφία» και από τη μητέρα του την «εν Θεώ», προόδευε και στα μαθήματα και στην αρετή. Ο φίλος του Γρηγόριος ο Θεολόγος αφηγείται σχετικά: «Η ευτυχία αυτή συνέβη σε κείνον που είχε οικογενειακό παράδειγμα αρετής προς το οποίο ατενίζοντας ήταν άριστος εξ' αρχής. Όπως βλέπουμε τα πουλάρια και τα μοσχάρια, ευθύς μόλις γεννηθούν, να σκιρτούν δίπλα στις μητέρες τους, έτσι κι αυτός έτρεχε κοντά στον πατέρα του, πουλάρι, χρεμετίζοντας, χωρίς να υστερεί πολύ στα άκρα κινήματα της αρετής. Και αν θέλετε, σα σε σκιαγραφία υποδήλωνε τη μελλοντική ωραιότητα της αρετής του, και πριν από τον καιρό της ακριβούς εικόνας της έκανε την προδιαγραφή-ιχνογράφημά της.»

Ο Βασίλειος, ύστερα από την εγκύκλιο μόρφωσή του στην Νεοκαισάρεια κοντά στον πατέρα του, πήγε στην Καισάρεια για ευρύτερες σπουδές. Αργότερα πήγε στην Κωνσταντινούπολη και κατέληξε στην Αθήνα για να λάβει ανώτερη μόρφωση. Σ' αυτά τα κέντρα της παιδείας που έζησε για χρόνια, η κατ' εξοχήν φιλοσοφία του και μεγαλύτερη «σπουδή» του ήταν «το ραγήναι κόσμου και μετά Θεού γενέσθαι τοις κάτω τα άνω πραγματευόμενον, και τοις αστάτοις και ρέουσι τα εσώτα και μένοντα κατακτώμενον».

Κατά την άποψη της μητέρας του Εμμελείας, που απηχούσε τις καθιερωμένες αντιλήψεις ανατροφής των παιδιών μεταξύ των χριστιανών μητέρων, η «κακή» μελέτη διηγήσεων της αρχαίας μυθολογίας είχε καταστρεπτική επίδραση στις τρυφερές ψυχές των παιδιών. Διότι θεωρούσε πως ήταν ντροπή και τελείως απρεπές να διδάσκεται μια απαλή και εύπλαστη ύπαρξη τα τραγικά πάθη, που

έδωσαν αφορμή και θέματα στους τραγικούς και επικούς ποιητές της αρχαιότητας ή τις κωμικές «ασχημοσύνες» του Αριστοφάνη ή τις ντροπές των δεινών της Τροίας και να «καταμολύνεται», κατά κάποιο τρόπο, με τις πιο άσεμνες ιστορίες για γυναίκες. Έτσι κατόρθωσε να παραμείνουν τα παιδιά της οικογένειάς της ανεπηρέαστα από μύθους. Για να μην μολύνονται λοιπόν οι ψυχές τους απ' την αρχαία «βδελυρότητα» τα δίδασκε «άδην ψαλμούς εκείνους τους φιλοσοφίας γέμοντας, οίον περί σωφροσύνης ευθέως, μάλλον δε προ πάντων περί του μη συνείναι πονηροίς». Ουσιαστικά τους μάθαινε να ψάλλουν τους ψαλμούς του Δαυίδ. Ο Γρηγόριος γράφει χαρακτηριστικά πως μ' όλα αυτά και κυρίως με την αυστηρή επίβλεψη της μητέρας του η αδελφή του Μακρίνα «ασφαλιζόταν» απ' τους κινδύνους που διέτρεχε μια νέα και ευειδής κοπέλα της εποχής της: «Και ομού μεν τη παιδαγωγία της μητρός άμωμον διεφύλασσεν εαυτή τον βίον εν μητρώοις οφθαλμοίς δια παντός ευθυνόμενόν τε και μαρτυρούμενον». Τότε, εξάλλου, υπήρχε και ο μεγάλος κίνδυνος του Αρειανισμού και έπρεπε να προφυλαχτούν τα παιδιά από την «ψυχοκτόνο» για τους Ορθοδόξους αίρεση. Αργότερα ο Βασίλειος, σε μια επιστολή προς τους συμπατριώτες του Νεοκαισαρείς, έγραψε, καυχώμενος για τη γιαγιά του ως διδασκάλισσα και «φρουρό» της ορθόδοξης πίστης: «Πίστεως δε της ημετέρας τις αν γένοιτο εναργεστέρα απόδειξις ή ότι τραφέντες ημείς υπό τίτθη μακαρία γυναικί, παρ' ημών ωρμημένη; Μακρίναν λέγω την περιβόητον, παρ' ης εδιδάχθημεν τα του μακαριωτάτου Γρηγορίου ρήματα, όσα προς αυτήν ακολουθία μνήμης διασωθέντα αυτή τε εφύλασσε, και ημάς έτι νηπίους όντας έπλαττε και εμόρφου τοις της ευσεβείας δόγμασιν».

Η Εμμέλεια δοκίμασε στην ατομική και οικογενειακή της ζωή πολλές θλίψεις, όπως μας πληροφορεί ο Γρηγόριος Νύσσης. Αρχικά, ορφάνεψε πρόωρα, προτού ακόμη παντρευτεί, κι από τους δυο γονείς της. Πεντάρφανη, απροστάτευτη κατ' άνθρωπον βρίσκει μέσα στη δική της οικογένεια που δημιουργεί με το Βασίλειο το απάνεμο λιμάνι της. Ύστερα, ως μητέρα, ταλαιπωρήθηκε πολύ απ' την ασθένεια του γιου της Βασιλείου που λίγο έλειψε να τον στείλει στο θάνατο. Ο αδελφός του Γρηγόριος αφηγείται πως αυτός σώθηκε από θαύμα: ο πατέρας τους είδε να παρουσιάζεται στον ύπνο του ο Χριστός και να του απευθύνει τα ίδια λόγια που είχε πει στον αξιωματούχο της βασιλικής αυλής του Ηρώδη: «πορεύου, ο υιός σου ζη» (Ιωάννη δ' 50). Δυστυχώς και παρά το θαύμα που διενεργήθηκε, ο Βασίλειος παρέμενε φιλάσθενος όπως γράφει συχνά στις επιστολές του. Στους επισκόπους των παραλίων του Πόντου έγραψε ότι «η του σώματος ασθένεια συνεπόδισέ με, ην ουκ αγνοείτε πάντως, όση μοι πάρεστιν εκ της πρώτης ηλικίας μέχρι του γήρωσ τούτου». Το χρόνιο νόσημά του ήταν «τοις σπλάγχνοις ενιδρυμένον». Πιθανότατα έπασχε, απ' την παιδική του ηλικία, κυρίως από ηπατίτιδα γι' αυτό και γράφει: «η αρχαία μου πληγή, το ήπαρ». Υπέφερε βέβαια κι από άλλες ασθένειες που τον οδήγησαν σε πρόωρο γήρας και τελικά σε πρόωρο θάνατο σε ηλικία 49 ετών.

Ο θάνατος του συζύγου της Εμμελείας γύρω στο 348-349 μ.Χ., αμέσως μόλις γέννησε τον πέμπτο γιό τους Πέτρο, την έθλιψε βαθιά, σχεδόν τη

συντάραξε. Ο Γρηγόριος Νύσσης γράφει χαρακτηριστικά στο έργο του για τον βίο της οσίας Μακρίνας: «Ούτος ην ο τελευταίος των ωδίνων βλαστός, ος ομού τε υιός και ορφανός ωνομάσθη. Άμα γαρ τω παρελθείν τούτον εις φως, καταλείπει ο πατήρ τον βίον».

Η Εμμέλεια ύστερα απ' το θάνατο του συζύγου της ανέλαβε εξ' ολοκλήρου τη φροντίδα των εννέα παιδιών της. Κατά διαστήματα έπρεπε να πληρώνει φόρους σε τρεις επιτόπιους άρχοντες, επειδή η περιουσία της οικογένειάς της βρισκόταν σε αντίστοιχα επαρχιακά μέρη: στον Πόντο, στην Καππαδοκία και στην Αρμενία της Μ. Ασίας. Παρά τις δυσκολίες της ζωής της κατόρθωσε να δώσει την πρέπουσα, για την εποχή της, αγωγή στις πέντε κόρες της, δηλαδή να τις κάνει καλές νοικοκυρές για να προσφέρουν τις πολύτιμες «υπηρεσίες» τους στα σπίτια που θα «άνοιγαν» μελλοντικά, ως οικοδέσποινες. Έτσι η πρωτότοκη Μακρίνα έμαθε εξ απαλών ονύχων απ' τη μητέρα της να γνέθει μαλλιά και να πλέκει μάλλινα είδη. Ο αδελφός της Γρηγόριος μας πληροφορεί σχετικά: «Τούτοις συναυξανομένη και τοις τοιούτοις επιτηδεύμασι, και την χείρα προς την εριουργίαν διαφερόντως ασκήσασα, πρόεισιν εις δωδέκατον έτος, εν ω μάλιστα το της νεότητος άνθος εκλάμπειν άρχεται». Αργότερα εκτελούσε με επιτυχία κάθε εργασία απαραίτητη στο νοικοκυριό: «ταις ιδίαις χερσί παρεσκεύαζε τον άρτο».

Η Εμμέλεια βέβαια, σαν καλή χριστιανή μητέρα, φρόντισε από νωρίς να ασφαλίσει τις θυγατέρες της στο «ασφαλές και απάνεμο λιμάνι» του γάμου: οι τέσσερις αδελφές παντρεύτηκαν με τη βοήθεια της στοργικής τους μητέρας, αφού πήραν το ανάλογο μερίδιο από την πατρική περιουσία. Η περιουσία τους «κατά τον αριθμόν των τέκνων εννεαχή διετμήθη». Διανεμήθηκε εξ' ίσου και στα εννέα αδέρφια, ασχέτως απ' το γεγονός πως δε νυμφεύτηκαν τα τέσσερα: ο Βασίλειος, ο Ναυκράτιος, ο Πέτρος και η Μακρίνα. Αυτή η έμπρακτη χειρονομία ισότητας αρσενικών και θηλυκών τέκνων είναι πραγματικά πρωτοποριακή και συγκινητική για την εποχή της.

Η πολύτεκνη μητέρα Εμμέλεια είχε στο σπίτι πολύτιμη βοηθό τη μεγαλύτερη κόρη της Μακρίνα. Εργατική, ταπεινή και συνετή η Μακρίνα υπήρξε τροφός και διδασκάλισσα για τα μικρότερα της αδέρφια. Η μητέρα της, εκτιμώντας την προσφορά της, έλεγε χαρακτηριστικά: «ότι τα λοιπά των τέκνων τεταγμένω τινί χρόνω εκυοφόρησεν, εκείνην δε δια παντός φέρει πάντοτε τρόπον τινά τοις σπλάγχνοις εαυτής περιέχουσα». Οι δυο τους, μητέρα και κόρη, όταν «αποκαταστάθηκαν» όλα τα άλλα παιδιά, ασκήτευσαν σε μοναστήρι του Πόντου και, κατά δική τους επιθυμία μετά το θάνατό τους, τάφηκαν στο ίδιο μνήμα.

Το πνεύμα της φιλανθρωπίας και της ελεημοσύνης χαρακτήριζε την Εμμέλεια από τα παιδικά της χρόνια λόγω επίδρασης της οικογένειάς της. Ο Χριστιανισμός, εξάλλου, των πρώτων αιώνων, ανήγαγε τη φιλανθρωπία, τη βοήθεια προς τις χήρες, τα ορφανά και τους αναξιοπαθούντες σε ύψιστη κοινωνική αρετή. Έτσι το ζεύγος του Βασιλείου και της Εμμελείας επιδιόταν σε έργα αγάπης: «ππωχοτροφείαι, ξενοδοχείαι,... απόμοιρα κτήσεως Θεώ

καθιερωθείσης». Αργότερα, και τα εννέα παιδιά της ζωής τους επιδόθηκαν με τον ίδιο ζήλο σε έργα ευποιίας και φιλανθρωπίας. Μάλιστα, τα πέντε απ' αυτά, που αφιέρωσαν ολοκληρωτικά τη ζωή τους στην υπηρεσία της Εκκλησίας, διέθεσαν και την περιουσία τους ολόκληρη υπέρ των φτωχών και καταφρονεμένων.

Ο πρώτος γιός τους Βασίλειος οικοδόμησε με την προσωπική του περιουσία την πόλη της αγάπης και της φιλανθρωπίας, τη Βασιλειάδα, η οποία ονομάστηκε απ' τους συγχρόνους της «καινή πόλις», «το της ευσεβείας ταμείον, το κοινόν των εχόντων θησαύρισμα». Ο Μ. Βασίλειος έξω από την Καισάρεια έκτισε πλήθος φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, μέσα στα οποία περιμάζεψε αρρώστους, αναπήρους, αστέγους, φτωχούς, γέροντες και ορφανά. Όλους αυτούς μερικές φορές τους φρόντιζε με τα ίδια του τα χέρια. Ο Ναυκράτιος, ο δεύτερος γιος της Εμμελείας, όταν άρχισε την ερημική του ζωή στον Ίρι ποταμό του Πόντου, «υπηρετούσε ο ίδιος προσωπικά κάποιους γέροντες, τους οποίους ταλαιπωρούσε η φτώχεια και η αρρώστια, αφού έκρινε ότι έπρεπε να βάλει σκοπό της ζωής του αυτή την ασχολία. Κυνηγούσε λοιπόν κι έπιανε ψάρια ο ευλογημένος και επειδή ήταν εξαίρετος σε κάθε κυνηγετική επιπόνηση εξασφάλιζε με το κυνήγι του την τροφή των γερόντων». Αλλά και ο τελευταίος γιός της Πέτρος καθώς μόναζε «όταν κάποτε παρουσιάστηκε μεγάλη έλλειψη σιτηρών και πολλοί έτρεχαν από παντού κοντά του, εξ' αιτίας της φήμης της φιλανθρωπίας του, έκανε να πλεονάσουν τόσο τα τρόφιμα με τις διάφορες επινοήσεις του, ώστε από το πλήθος εκείνων που είχαν συρρεύσει η ερημιά έμοιαζε με πόλη».

Η κόρη της Μακρίνα, απ' την άλλη μεριά, δαπάνησε την περιουσία της σε κάθε είδος αγαθοεργίας. Ποτέ της δεν περιφρόνησε αυτούς που ζητούσαν τη βοήθειά της. Τίποτε δεν κράτησε για τον εαυτό της. Ήταν το «στήριγμα των ατονούντων». Πλούτος της πρώην αρχοντοπούλας ήταν «το ιμάτιον, της κεφαλής η καλύπτρα, τα τετριμμένα των ποδών υποδήματα». Κρυμμένους θησαυρούς σε κάποιες κασέλες δεν είχε: «Μίαν αποθήκην ήδει του ιδίου πλούτου, τον θησαυρόν τον ουράνιον. Εκεί πάντα αποθεμένη, ουδέν επί της γης υπελείπετο», μας πληροφορεί ο Γρηγόριος Νύσσης.

Η γιαγιά της Μακρίνα μέχρι τα βαθιά της γεράματα θυμόταν τον πνευματικό της πατέρα και δάσκαλο, επίσκοπο Νεοκαισαρείας Γρηγόριο το Θαυματουργό(240-270 μ.Χ.). Αυτός εργάστηκε τόσο εντατικά για την πρόοδο του χριστιανισμού «ώστε επτακαίδεκα μόνους χριστιανούς παραλαβών, όλον τον λαόν τον τε αστικόν και τον χωριτικόν(αγροτικό) δια της επιγνώσεως προσήγαγε τω Θεώ».

Ο γιος της Εμμελείας Βασίλειος, μετά τις τελευταίες του σπουδές στην Αθήνα, επέστρεψε στην πατρίδα του κατά το έτος 356μ.Χ.

πανεπιστήμων. Άσκησε για λίγο τη ρητορική στην Καισάρεια με επιτυχία, όμως η μεγάλη του αδελφή Μακρίνα φοβόταν μήπως ο ταλαντούχος αδελφός της περηφανευτεί με τρόπο κοσμικό. Προσπαθεί λοιπόν να επιδράσει πάνω του και πράγματι κατορθώνει να τον αποσπάσει απ' τη δόξα του κόσμου και να τον στρέψει στην ασκητική ζωή. Για μια πενταετία είχε στον Πόντο, συμμαναστή και ομόψυχο το

φίλο και πρώην συσπουδαστή του Γρηγόριο. Ο Βασίλειος χειροτονήθηκε διάκονος το 362 και ύστερα από λίγο πρεσβύτερος απ' τον επίσκοπο Καισαρείας Ευσέβιο. Το έτος 370 που πέθανε ο Ευσέβιος εξελέγη επίσκοπος Νεοκαισαρείας και μέσα σε λίγα χρόνια(370-379μ.Χ.) «ο πολύς εν αγίοις Βασίλειος της Μεγάλης Καισαρέων Εκκλησίας ανεδείχθη προστάτης». Ως αρχιεπίσκοπος Καισαρείας ο Μ. Βασίλειος χειροτόνησε τον αδελφό του Γρηγόριο επίσκοπο Νύσσης, τον τελευταίο του αδελφό Πέτρο χειροτόνησε πρεσβύτερο, του ανέθεσε διάφορες αποστολές και τέλος τον χειροτόνησε επίσκοπο Σεβάστειας στη Μικρή Αρμενία. Ο Ναυκράτιος, ο δευτερότοκος γιος της Εμμελείας έγινε μοναχός και πέθανε νωρίς, σε ηλικία 27 ετών. Η μεγάλη τους αδελφή Μακρίνα, ύστερα απ' το θάνατο του μνηστήρος της μόνασε ισοβίως. Μητέρα και κόρη μόνασαν μαζί στο πατρικό κτήμα των Αννήσων.

Ο Ναυκράτιος μόνασε σε άλλη, μακρινή περιοχή. Σε ηλικία 22 ετών, νομικός ως προς τις σπουδές του, δεν αρκούσαν στα χειροκροτήματα των ακροατηρίων. Περιφρόνησε τα πάντα για τη μοναχική και ακτήμονα ζωή. Τον ακολούθησε σ' αυτή κι ο ενάρετος υπηρέτης της οικογένειάς του Χρυσάφιος. Μόναζαν λοιπόν κοντά στον Ίρι ποταμό που έχει ορμητικότερα νερά, βαθιές ρουφήχτρες, «ιχθύων τε πλήθος αμύθητον ταις δίναις εντρέφων». Κατά διαστήματα ο Ναυκράτιος βοηθούσε την αδελφή του και τη μητέρα του που μόναζαν στο άλλο, μακρινό ησυχαστήριο των Αννήσων. Ξαφνικά, όμως, συνέβη ένα τραγικό γεγονός που όλους τους συντάραξε: Ο Ναυκράτιος και ο Χρυσάφιος πνίγηκαν ενώ ψάρευαν στον Ίρι ποταμό. Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, με τρία επιτάφια ποιήματά του αφιερωμένα στο Ναυκράτιο, μας πληροφορεί λεπτομερώς για τον πνιγμό. Στο μεγαλύτερο απ' αυτά λέει: «Δίχτυ από λινάρι κάποτε έλυε από βράχον του βυθού ο Ναυκράτιος, βυθισμένος εις τις δίνες του ποταμού.

Δεμένο δεν ημπόρεσε να το λύση, αλλά επιάστηκε ο ίδιος.

Πως τον ψαρά ετράβηξε το δίχτυ αντί τα ψάρια; Πες το συ, ποίημα μου.

Ο Ναυκράτιος, πρότυπο αγνής ζωής, όπως νομίζω,

Προσείλκυσε από τα νερά και τον θάνατον και την δόξαν». (Γρηγορίου του Θεολόγου, Επιτάφιον Α' «Εις Ναυκράτιον, τον αδελφόν του Μεγάλου Βασιλείου», Migne P.G. 38, 11).

Η Εμμέλεια δεν πληροφορήθηκε αμέσως το δυστύχημα γιατί βρισκόταν μακριά, σε απόσταση δρόμου τριών ημερών, δηλαδή σε απόσταση 80 χλμ περίπου. Από κάποιον όμως έλαβε το πικρό μήνυμα και «οκλάσασα την ψυχήν, άπνους τε και άφθογγος παραχρήμα εγένετο, του λογισμώ τω πάθει παραχωρήσαντος, και εκείτο ομού τη προσβολή της πονηράς ακοής, καθάπερ τις αθλητής γενναίως απροσδοκήτω κατασεισθείσα πληγή». Αργότερα όμως, όπως μας πληροφορεί ο Γρηγόριος, οπλίστηκε με υπομονή και σαν γνήσια χριστιανή μητέρα «δεν παρασύρθηκε από το πάθημα-συμφορά, ούτε έκανε κάτι ταπεινό και γυναικείο, ώστε να βάλει τις φωνές για το κακό, να σχίσει τα ρούχα της ή να θρηνήσει τη συμφορά ή να σηκώσει θρήνους με φοβερά μοιρολόγια. Αντίθετα, έμεινε ήσυχη και καρτερική, αποκρούοντας τις παρορμήσεις της ανθρώπινης φύσεως με τους δικούς της λογισμούς κι αυτούς που της

διετύπωνε η θυγατέρα της για την αντιμετώπιση της συμφοράς». Στο ερημητήριο του Πόντου η ζωή της Εμμέλειας ήταν ήσυχη. Τις ομορφιές του άγριου φυσικού του τοπίου περιέγραψε ο γιος της Βασίλειος: Το βουνό ήταν ψηλό, κατάφυτο από πυκνό δάσος με κρύα και κρυστάλλινα νερά. Στους πρόποδες του υπήρχε πεδιάδα με δάσος από ποικίλα δέντρα, με κοπάδια ελαφιών και αγρίων κατσικιών, με λαγούς για πλούσιο κυνήγι. Η αύρα του ποταμού ήταν δροσερή, πλήθη λουλουδιών και γλυκόλαλα πουλιά ομόρφαιναν τις όχθες του. Γενικά, ήταν ένας τόπος απαλλαγμένος «των αστικών θορύβων», με «ήδιστον πάντων καρπών την ησυχίαν». Κοντά σ' αυτό το μαγευτικό και κατάλληλο προς άσκηση τοπίο η Εμμέλεια είχε, σχετικά κοντά της, τον μικρότερο γιο της Πέτρο, ο οποίος ασκήτευε σε κοντινό ερημητήριο. Αυτός «αντί πάντων ην τη αδελφή και τη μητρί, συνεργών αυταίς προς την αγγελικήν εκείνην ζωήν».

Η Εμμέλεια, λίγο προτού ξεψυχήσει κατά την ύστατη ώρα του θανάτου της, παρακάλεσε τα παιδιά της Μακρίνα και Πέτρο, να την θάψουν στον τάφο του συζύγου της: «η μεν ουν του ευλογείν παυσαμένη, και του ζην επαύσατο, τοις παισίν επισκήψασα το τη πατρώα σορώ και το εκείνης εναποθέσθαι σώμα». Η επιθυμία της ήταν κάτι το φυσικό και νόμιμο καθώς απηχούσε την πρακτική αιώνων: ο πατριάρχης Αβραάμ τάφηκε με τη γυναίκα του Σάρα και ο Τωβίτ με τη γυναίκα του Άννα. (Γεν. κε' 10, Τωβ. Ιδ' 9, 12). Επίσης ήθελε να ταφεί στο μνήμα του συζύγου της, γιατί βρισκόταν στο ναό των αγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων, όπου υπήρχαν τα παλαιότατα λείψανά τους, στη μικρή πόλη Ίβωρα κοντά στα Άννησα. Οι άγιοι τεσσαράκοντα μάρτυρες είχαν μαρτυρήσει επί των ημερών της Εμμέλειας, δηλ. επί Λικινίου το 320, και μάλιστα στη γειτονική λίμνη της Σεβάστειας. Η οικογένειά της κατείχε, ως πολύτιμο θησαυρό, τεμάχια λειψάνων τους, «μερίδα του δώρου». Εξάλλου, ως κόρη μάρτυρος η Εμμέλεια αισθανόταν μεγάλη χαρά και συγκίνηση στη γιορτή τους, στις 9 Μαρτίου, να εξυπηρετεί τα πλήθη των προσκυνητών που προσέρχονταν. Ο γιος της Γρηγόριος σημειώνει σχετικά: «Η μήτηρ εμή αύτη ην η τω Θεώ συνάγουσα και κοσμούσα την εορτήν». Δηλαδή αυτή συγκαλούσε τους πιστούς στην πανήγυρη και διευθετούσε τη γιορτή κάθε χρόνο. Επιπλέον, η Εμμέλεια ήθελε να ενταφιαστεί στο ναό των τεσσαράκοντα Μαρτύρων γιατί σύμφωνα με την πεποίθηση της εποχής, τον καιρό της Αναστάσεως θα είχε συμβοηθούς και συμπαραστάτες τους γενναίους αυτούς στρατιώτες, που με το μαρτύριό τους απέκτησαν παρρησία στο Θεό.

Η Εμμέλεια πέθανε γύρω στο 370 και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος της εκφωνεί έναν εγκωμιαστικό επικήδειο λόγο, στον οποίο εκθειάζει τα χαρίσματα και τις αρετές της ως μητέρας: « Το μεγαλύτερο και θαυμαστότερο προσόν της, κατά τη γνώμη μου, υπήρξε η καλλιτεχνία. Διότι τους πολυτέκνους και συνάμα καλλιτέκνους τους συναντούμε στους μύθους... Το να γίνουν ένα ή δυο παιδιά άξια επαίνου μπορεί να το αποδώσει κανείς και στη φύση. Η τελειότητα όμως που «εξαπλώθηκε» σ' όλα τα παιδιά της είναι σαφές εγκώμιο και κατόρθωμα εκείνων που την πραγματοποίησαν. Το δηλώνει ο ικανός και μακαριστός αριθμός των ιερέων, των μοναχών καθώς και των εγγάμων».

Από τα παιδιά της, τα τρία αναδείχτηκαν μεγάλοι άγιοι της Εκκλησίας. Ο Μ. Βασίλειος, ένας απ' τους τρεις Ιεράρχες, αναδείχτηκε «λαμπτήρας της εκκλησίας, περιφανής τε και περιβόητος». Ο Γρηγόριος, επίσκοπος Νύσσης, υπήρξε «ο μυστικότερος των Καππαδοκών και φιλοσοφικώτερος των Πατέρων», υπέρμαχος του δόγματος της Νικαίας. Το έτος 381 παρέστη στην Β' Οικουμενική Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη, όπως και ο αδελφός του Πέτρος επίσκοπος Σεβάστειας. Κατ' εντολήν της συνόδου αυτής ο Γρηγόριος εκφώνησε τον επικήδειο στον πρόεδρό της Μελέτιο, επίσκοπο Αντιοχείας. Η Γ' Οικουμενική Σύνοδος της Εφέσου το 431 αποκάλυψε τον Γρηγόριο Νύσσης «άνδρα μετά τον αδελφόν δεύτερον εν τε λόγοις και τρόποις», η δε Ζ' Οικουμενική Σύνοδος της Νίκαιας το 787 είπε γι' αυτόν «πατήρ πατέρων παρά πάντων ονομαζόμενος». Ο Γρηγόριος πέθανε το 395μ. Χ. Την Εμμέλεια, εύτεκνον μητέρα και τελεία μοναχή, ύμνησε ο Γρηγόριος ο Θεολόγος μ' ένα υπέροχο επιτάφιο ποίημα του που αποπνέει αρχαιοελληνική φρεσκάδα και μεγαλοπρέπεια: «Η Εμμέλεια πέθανε. Ποιος το είπε; Αυτή βεβαίως τόσων και τέτοιων παιδιών πρόσφερε φως στη ζωή, Γιους και θυγατέρες που ήλθαν ή δεν ήλθαν σε γάμο, Με καλά και πολλά παιδιά, ιδού μοναδική μεταξύ των ανθρώπων. Τρεις είναι ιερείς πολλοί ένδοξοι... Είμαι έκθαμβος, ενώ βλέπω τα τέκνα της Εμμελείας, τόσα και τέτοια, όλα των σπλάγχων της μεγάλο πλούτο. Όταν δε την ονόμασα κτήμα του Χριστού, ευσεβή καταγωγή Της Εμμελείας, δεν είπα λόγο μεγάλο. Είναι τόσο μεγάλη ρίζα. Αυτό είναι το ιερό βραβείο της ευσεβείας σου, ω ευγενεστάτη όλων, Η τιμή των παιδιών σου για τα οποία ένα πόθο είχες». (Γρηγορίου του Θεολόγου, Επιτάφιον ΝΔ' «Εις Εμμελίαν την μητέρα του Μεγάλου Βασιλείου», Migne P.G. 38, 37-38).